

fotografi av villa Yusopoff i Brunnsparken från 1860-talet. Man fäster sig genast vid villans arkitektur i en slags maurisk stil, fritt kopierat efter Alhambra. Samma familj ägde vid Mojka-kajen i Petersburg ett känt palats från 1700-talet och här inreddes ungefär samtidigt ett rum i samma stil.

Sverige och Ryssland skall alltid förbli Helsingfors närmaste geografiska grannar, men som medlemsland i EU har Finland valt ett Europa med engelska som huvudspråk och just därför ligger den här boken helt i takt med tiden. Nu är man spänd på om höstens bokflod i Norden bjuder på en finsk eller svensk översättning.

Bernd Möller

Anders Perlinge: Bondeminnen. Människan och tekniken i jordbruket under 1900-talet. Nordiska museet, Stockholm 1995. 341 s., ill.

De flesta nutidssvenskar vet säkert att 1900-talet har medfört radikala förändringar av levnadsvillkoren i jordbruksnäringen. Vi har hört att bondbyarna förlorat det förr så myllrande folklivet och att arbetsmoment som krävde åtskillig man- och kvinnokraft numera effektueras av teknologiskt avancerade maskiner. För den som önskar hårddata kan processen mätas och beskrivas genom antalet traktorer, skördetröskor, mjölkmaskiner och foderautomater som under åren införskaffats till bondgårdarna. Betydligt sämre ställt är det med dokument som belyser den "upplevda" förändringen, det vill säga material som ger oss kunskap om hur bönder, bondhustrur, pigor och drängar själva upplevde och betraktade vardagslivets omdaning. Visst finns det forskningsprojekt som lämnat värdefulla bidrag – även en hel del outnyttjat arkivmaterial – men med tanke på det ofantliga fält som frågorna omfattar kan vi konstatera att det mesta fortfarande är ogjort. Syftet med den aktuella skriften (och i synnerhet det projekt den emanerat ur) är att korrigera den nutida och framtida okunskapen om jordbruksbefolkningens minnen och erfarenheter av ett dramatiskt sekel.

Samarbetet mellan Nordiska museet, Studieförbundet Vuxenskolan och Lantbrukarnas Riksförbund inleddes 1989, då Nordiska museet skickade ut en omfattande frågelista till sin fasta stab av meddelare med personlig anknytning till jordbruket. Efter denna första insamlingsfas arrangerades en nationell minnesinsamling via upprop i massmedierna, där allmänheten inbjöds att medverka med levnadsbeskrivningar. Parallellt organiserades i Vuxenskolans regi en landsomfattande studiecirkeleverksamhet som ytterst syftade till att deltagarna skulle producera egenhändigt författade dokument med anknytning till det övergripande förändringstemat.

När insamlingsfasen avslutades 1994 fanns ett digert material som omfattar ca 20 000 textsidor och ca 2 500 fotografier. Den tidsmässiga förankringen har tonvikten på 1930- och 1940-talen, men på grund av att meddelarkollektivet inrymmer alla tänkbara ålderskategorier, med de två ytterligheterna födda 1899 och 1971, är i princip hela 1900-talet representerat. Även geografiskt har materialet en heltäckande representation på länsnivå; dock utmärker sig Halland, Jönköping, Västergötland, Gävleborg och Södermanland för särskilt många meddelare. Könsfördelningen är också jämn – med en viss överrepresentation för männen.

Boken *Bodeminnen* har framförallt två syften. Det ena är att informera presumtiva forskare – och intressenter i allmänhet – om materialsamlingen. Detta sker dels genom en synnerligen minutös redovisning av dess omfattning, tematiska innehåll och regionala förankring samt även information om det databaserade citatökningssystem som utvecklats för att ge en sorts genväg in i den smått handlingsförlamande mångfalden. Dels presenterar Perlinge ett stort antal långa utdrag ur minnesdokumenten, där man som läsare själv kan bilda sig en uppfattning om materialets kvalitet. Det gäller till exempel djupet och detaljrikedomen i de personliga hägkomsterna.

Det andra syftet är att presentera en första analys av ett antal utvalda teman. På ett tidigt stadium insåg projektledningen att insamlingen borde styras mot vissa bestämda frågekomplex, och den slutgiltiga uppläggningsen kom följdriktigt att fokusera tre specifika (om än långt ifrån distinkt åtskilda) teman: jordbrukets mekanisering, elektrifieringen samt familjens och kvinnans förändrade roller.

Med en lätt överdrift kan man säga att det finns två diametralt motsatta vägar att presentera den här typen av primärmaterial. En ytterlighet är att helt enkelt publicera ett urval av texter med eller utan olika grader av redigering. Det andra är att

göra en renodlad vetenskaplig analys, där det handlar om att lyfta fram något eller några teman som belyses med empiriska data, teoretiska överväganden och annan forskning. Det sistnämnda görs knappast med någon särskild omtanke för materialet i sig; detta används uteslutande som ett redskap för det som står i fokus för det vetenskapliga intresset.

Utifrån det perspektivet vågar man påstå att Perlinge här försöker sitta på två stolar samtidigt. Bokens dubbla syften är visserligen en fingervisning om att så är fallet, men i praktiken kunde den dubbelheten hanteras på andra sätt, till exempel med en avdelning om projektet och en helt annan med en vetenskaplig analys av något specifikt tema. Som det är nu blandas den dubbla målsättningen ihop till ett sammanhållet dokument (med vissa undantag i form av bilagor) som ska göra båda sakerna samtidigt.

Det finns fördelar och nackdelar med ett sådant tillvägagångssätt. En nackdel är att den tematiska redovisningen, som avser att både presentera och analysera den bild av jordbrukets förändring som finns i minnesanteckningarna, blir tungläst på grund av de många och långa citaten. Ofta möts man av flera sidor fyllda med citat som (åter med en lätt överdrift) säger samma sak. Om och om igen. Dessutom: eftersom tematiseringen heller inte är möjlig att upprätthålla i praktiken – det är till exempel svårt att berätta om bondhustruns förändrade roll utan att beröra elektrifieringen – blir det tal om många upprepningar från det ena kapitlet till det andra. Fördelen är att försöken att tematisera och systematisera materialet ger en, ur vetenskaplig synpunkt, långt värdefullare produkt än en publikation med enbart minnesteckningar.

Visserligen ställer jag mig frågande inför somliga "tolkningar" som Perlinge för fram; det gäller inte minst idén om att mekaniseringen först genomfördes på områden där barn svarade för betydande arbetsinsatser just på grund av de vuxnas omtanke om barnen. En rimligare förklaring, som jag ser det, är helt enkelt att det var de arbetsintensiva sysslorna som – om möjligt – först rationaliserades. Barnens närvaro där är snarare ett otvetydigt tecken på att de verkligen var arbetskrävande. Forskare har naturligtvis all rätt i världen att spekulera om tänkbara samband och förklaringar, men om spekulationerna inte har något påtagligt empiriskt stöd måste detta framgå. I annat fall upphöjs lätt funderingar i allmänhet till empiriskt grundade slutsatser.

Men helhetsintrycket är ändå mycket positivt. Det är minst av allt någon lätt uppgift Perlinge har tagit sig an, men han har i de flesta avseenden lyckats samla det vildvuxna informationsflödet till begripliga och intressanta resonemang. Han för också intressanta källkritiska diskussioner om bland annat det stora studiecirkelbaserade materialet. Bilderna i boken – och urvalet av dem – förtjänar ett särskilt omnämnande; kvaliteten må brista på åtskilliga ställen men autenticiteten och närvarokänslan är påtaglig. Projektet som sådant bör också ha en elege. Det representerar ett allvarligt försök att så långt det varit praktiskt och ekonomiskt möjligt ge framtida forskning möjlighet att mer ingående studera och analysera Bondesveriges möte och gradvisa integrering med ett alltmer teknologiskt utvecklat industrisamhälle.

Sören Jansson